

Lad. filys Petri necnon Mich. et Petro filys Halya /PESTY, A Szörény vm.-i oláh ker. 59--61/; 1440: Lad et Dees filiorum Petri fily Dees de Themesleu /Uo. 67/; 1447: temeselyi Dés és László /PESTY, Krassó vm. tört. II/1, 182/; 1457/609: Mich Dees dicti de Thomoshel /~ 1457/609/634: Teömeöshel/ /Uo. III, 404 és Szörény vm.-i oláh ker. 73/; 1464: Petr. Desy de Temeshely ~ Themsel /PESTY, Krassó vm. tört. III, 415--6/; 1495: David Desy de Themeskez[!] ... Cristofori Georgy et Michaelis fratrum suorum carnalium /Uo. II/1, 182, III, 470--1/; 1503: Temeselyi Dési Péter -- [Nagy]iklódon lakik /PESTY, Szörény vm. tört. II, 545/; 1511: Christophorus Desy de Chomosen [o: Thomosen] /PESTY, Krassó vm. tört. II/1, 98 -- PESTY „Chomosen” címszó alatt, Zsidóvár közelében fekvő helységnek véli!;/ 1511: Christof. Desy de Themesen!/ /Uo. III, 494/; 1514: Joh. Deesy de Themeshel /MonRust./ 289/; 1548/: Gabrielis Deesy de Welche /PESTY, Krassó vm. tört. IV, 47/; 1586: temeselyi Dési János lugasi lakos /Uo. II/1, 328/.

E „Dési” családot CSÁNKI tüzetesen tárgyalja műve II, 77 illetőleg PESTY FRIGYES A szörényi bánság és Szörény vm. tört. c. műve II, 543--5. lapján.

A névadást mind CSÁNKI, mind PESTY jól látta, hogy a családnév személynévi eredetű. Névvizsgálóink figyelmét azonban mind a Vaski mind a Dési birtokosképzővel ellátott apánév -- elkerülte.

Úgy látom, hogy gondos átvizsgálása az okleveles anyagnak további nevekkel erősíti meg e névcsoportot. S az eddigi adatok időrendje FEHÉRTÓI KATALIN megállapítását igazolja, hogy e névtípus a XV. században alakulhatott ki. Esetleg belenyúlik indulása a XIV. század végébe.

REUTER CAMILLO

A NÉVKINC S BECSLÉSE A KERESZTNEVEK ELŐFORDULÁSI GYAKORISÁGA ALAPJÁN

Bevezetés

A keresztnévadás változatossága helyről-helyre és időről időre változik. A névválasztás gazdagságára vonatkozó egyik

legismertebb mutatószám a t névválasztási index /lásd pl. NAGY FERENC: Kvantitativ nyelvészet, Tankönykiadó, Bp., 1972. 88. old./, melynek definíciója

$$t = S / N , \quad /1/$$

ahol S a vizsgált személyek száma, N a felhasznált nevek száma. A t index voltaképpen az egyazon nevet viselő személyek átlagos száma; a névválaszték annál gazdagabb, minél kisebb t értéke.

A felhasznált nevek száma $/N/$ nyilvánvalóan csak egy része az adott helyen és időszakban érvényes teljes névkincsnek, amely magában foglalja az ismert és elvileg felhasználható, de a népesség végeessége miatt felhasználásra nem került neveket is. A teljes névkincs csak úgy válna közvetlenül megfigyelhetővé, ha a vizsgált személyek számát minden határon túl növelhetnénk. Erre természetesen nincsen lehetőség, egy adott helyen és időszakban a vizsgálható személyek száma természeténél fogva véges, és esetenként nem is túlságosan nagy. A névkincs meghatározására tehát más módszert kell keresnünk.

A feladat közeli rokona a szókincsbecslés problémájának, amelyre különféle módszerek ismeretesek a matematikai nyelvészet irodalmából /lásd pl. GUSTAV HERDAN: Quantitative Linguistics, London, Butterworths, 1964/. Nemrégiben egy új módszert javasoltunk a szógyakoriság Waring-Herdan modelljének ellenőrzésére és illesztésére /TELCS, A., GLANZEL, W., SCHUBERT, A.: Characterization and Statistical Test Using Truncated Expectations for a Class of Skew Distributions, International Journal of Mathematical Social Sciences, megjelenés alatt/. Jelen cikkünkben megvizsgáljuk az említett modell alkalmazhatóságát keresztnevek gyakoriságeloszlására és a modell segítségével egy becslési módszert javasolunk a teljes névkincs meghatározására.

Módszerek

A Waring eloszlás matematikai tulajdonságainak ismertetésével nem terheljük az olvasót; a témának gazdag irodalma van, amelyre hivatkozhatunk /lásd pl. PATIL, G. P., JOSHI, S. W.: A Dictionary and Bibliography of Discrete Distributions, Edin-

burgh, Oliver and Boyd, 1968/. Az általunk javasolt módszer részletes matematikai hátterét illetően korábban említett munkánkra utalunk /TELCS, GLANZEL, SCHUBERT: idézett mű/. A módszer lényege röviden a következőkben foglalható össze. A t névválasztási indexet az $/l/$ egyenletben úgy értelmeztük, hogy a legalább egyszer előforduló nevek számával osztottuk az e neveket viselő személyek számát. Ezt hangsúlyozandó használjuk $/l/$ helyett a

$$t_1 = S_1 / N_1 \quad /2/$$

jelölést. Hasonlóképpen definiálhatunk egy t_2 indexet a legalább kétszer előforduló nevek N_2 száma és viselőik S_2 száma segítségével:

$$t_2 = S_2 / N_2 \quad /3/$$

és így tovább; általánosan

$$t_i = S_i / N_i \quad /4/$$

ahol N_i a legalább i -szer előforduló nevek száma, S_i pedig az e neveket viselő személyeké. A t_i indexekre a következő nevezetes összefüggés érvényes: t_i az i -nek akkor és csakis akkor lineáris függvénye, ha a nevek gyakorisága Waring eloszlású. Vagyis ha a t_i indexeket i függvényében ábrázoljuk -- ezt a továbbiakban az eloszlás karakterisztikus ábrájának nevezzük -- és a pontok egy egyenes körül ingadoznak, akkor ez annak bizonyítékának tekinthető, hogy a névgyakoriság Waring eloszlású. Az ingadozás -- különösen kis mintanagyság esetén -- tetemes is lehet; mivel i növekedésével a maradék nevek és a hozzájuk tartozó személyek száma rohamosan csökken, a t_i indexek egyre kevésbé lesznek megbízhatóak. Valójában csak az első 5--10 pontot érdemes a vizsgálat során felhasználni.

Ha a t_1, t_2, t_3, \dots pontokra illesztett egyenest visszafelé meghosszabbítjuk, megkapjuk t_0 értékét, melynek definíciója:

$$t_0 = S_0 / N_0 \quad /5/$$

N_0 itt az összes nevek számát jelenti, beleértve a 0-szor előforduló neveket is, vagyis ez éppen a keresett teljes névkincs. S_0 e nevek viselőinek száma, ami pontosan megegyezik S_1 -gyel,

az eredeti mintában szereplő személyek számával, hiszen az elő nem forduló nevek hozzávétele nem növelte meg a neveket viselő személyek számát. Ha a t_0 index értékét a fenti extrapoláció segítségével meghatározzuk, akkor tehát az

$$N_0 = S_1 / t_0 \quad /6/$$

egyenlet segítségével kaphatunk egy becslést a teljes név-
kincsre.

Eredmények

A javasolt módszer használatát a Magyar Személynévi Adat-
tárak sorozat néhány kötetének adataival illusztráljuk /MI-
ZSER LAJOS: Cserépfalu keresztnévei, M. Sz. A. 8., Budapest,
1976; HANKOVSKY BÉLÁNÉ: Rábaszentmihály keresztnévei, M. Sz.
A. 17., Budapest, 1978; VIRÁG GÁBOR: Csantavér keresztnévei,
M. Sz. A. 18., Budapest, 1978/.

Az 1--4. ábrákon Rábaszentmihály /1931-1951/ és Cserépfalu /1950-1974/ férfi- és női keresztnév-gyakoriság eloszlásának karakterisztikus ábráját mutatjuk be. A t_i indexek értékét az ábrák függőleges tengelyéről olvashatjuk le, az egyes pontokat magukkal az i értékekkel jelöltük. Az ábrákon csak az első kilenc pontot tüntettük fel; mint említettük, a további pontok véletlenszerű ingadozása már irreálisan nagy lehet. A pontok -- a kis mintanagyságokat tekintve -- meglepően jól illeszkednek egy-egy egyenesre. Az ún. súlyozott legkisebb négyzetek módszerével /lásd TELCS, GLANZEL, SCHUBERT: idézett mű/ illesztett elméleti egyenes tengelymetszetét az ábrák bal alsó sarkában található csillag jelöli: ez a számított t_0 érték. A minták jellemző paramétereit az 1. táblázatban foglaltuk össze. Rábaszentmihály és Cserépfalu adatain kívül feldolgoztuk Csantavér 1946-1970 közötti keresztnév-gyakoriság adatait is ötéves időszakonként. A legjellemzőbb adatok időbeli változásait az 5.-6. ábrákon követhetjük nyomon.

Következtetések

A vizsgált minták elemzéséből nyert következtetéseinket az alábbi pontokban foglaljuk össze.

1. A Waring eloszlás adekvát matematikai modellnek bizonyult a keresztnévek gyakoriságeloszlására.

2. A becsült névkincs általában csak kevéssel múlta felül a felhasznált névkészletet. Ugy látszik, hogy a vizsgált öt éves vagy még hosszabb időszakok során a potenciális névkincs 80-90 %-át legalább egyszer felhasználták.

3. A női névkincs százalékos kihasználtsága rendszeresen kisebb a férfiakénál, vagyis a női nevek közül viszonylag nagyobb a „tartalék”. Emellett mind a hagyományos t névválasztási index, mind a számított t_0 index a női névválaszték nagyobb gazdagságát mutatta. Érdekes megemlíteni, hogy a rábászenthályi mintában a t index a férfinevek kissé gazdagabb választékát jelezte, de mint a t_0 index, mind a névkincs százalékos kihasználtsága itt is a női nevek nagyobb gazdagságára utalt.

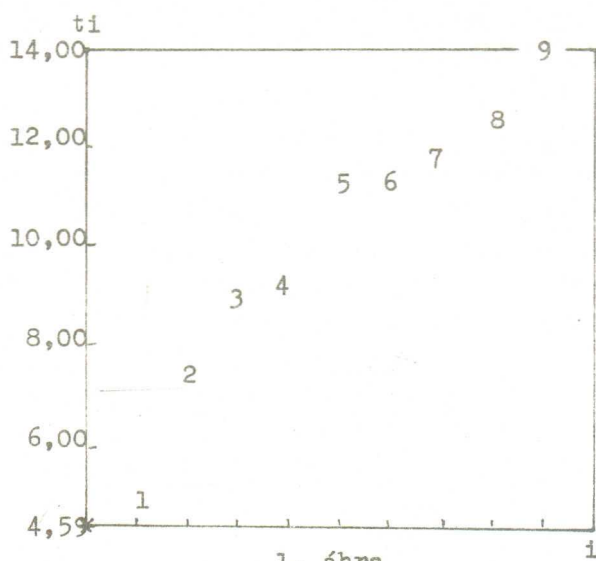
4. A csantavéri adatok időbeli viselkedésének tanulmányozása azt mutatta, hogy míg az elnevezett személyek száma -- mind a férfiaké, mind a nőké -- egyenletesen csökkent, addig a felhasznált nevek száma és még inkább a becsült névkincs nagysága növekvő tendenciát mutatott. A névkincs százalékos kihasználtsága mindkét nemnél egyenletesen csökkent, a nőknél erősebben.

Mint hogy következtetéseink néhány, viszonylag kis minta elemzésén alapulnak, bármiféle általánosítás elhamarkodott lenne. Az eredmények azonban további, különféle nagyságú populációkra és különböző időtartamokra vonatkozó vizsgálatok elvégzésére biztatnak.

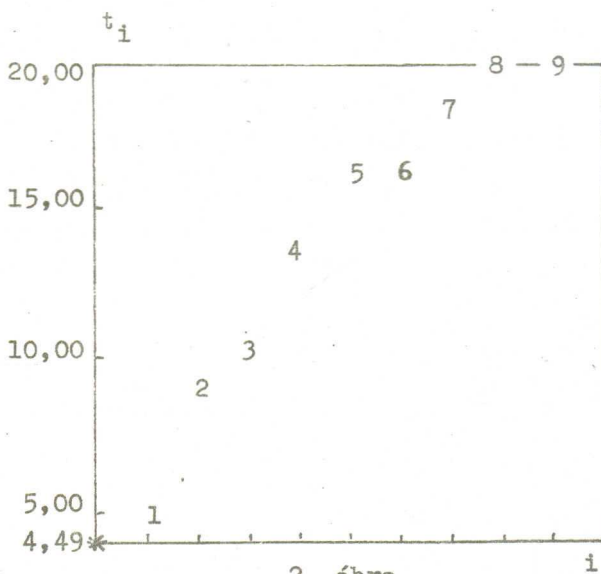
1. táblázat

A keresztnév-gyakoriság eloszlások legfontosabb paraméterei

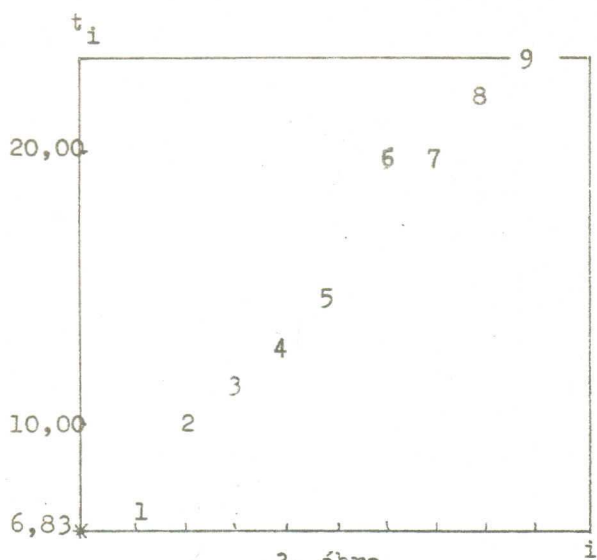
Hely	Időtartam	Nem	S	N	t_1	t_0	N_0	N/N_0 /
Rábaszent- mihály	1931-1951	férfi	198	38	5.21	4.59	43	88
		nő	237	44	5.39	4.49	53	83
Cserépfalu	1950-1974	férfi	305	40	7.63	6.83	45	89
		nő	293	65	4.51	3.48	84	77
Csantavér	1946-1950	férfi	533	44	12.11	11.63	46	96
		nő	509	49	10.39	9.67	53	92
	1951-1955	férfi	449	43	10.44	10.04	45	96
		nő	380	45	8.44	7.84	48	94
	1956-1960	férfi	397	46	8.63	8.28	48	96
		nő	332	53	6.26	5.52	60	88
	1961-1965	férfi	321	55	5.84	5.23	61	90
		nő	322	61	5.28	4.76	68	90
	1966-1970	férfi	300	52	5.77	5.20	58	90
		nő	253	67	3.78	3.00	84	80

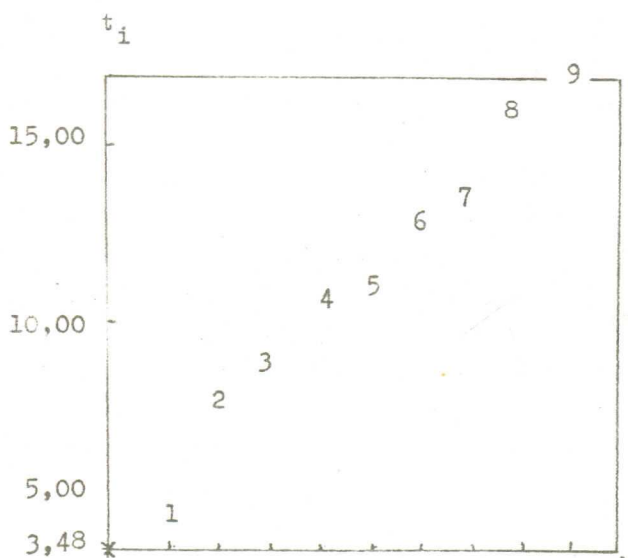
1. ábra
Rábászentmihály, 1931--1951. férfi

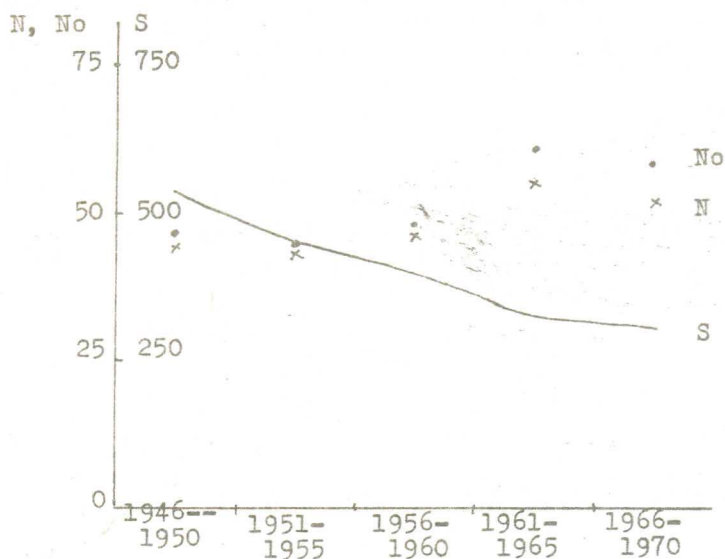
2. ábra
Rábászentmihály, 1931--1951. női

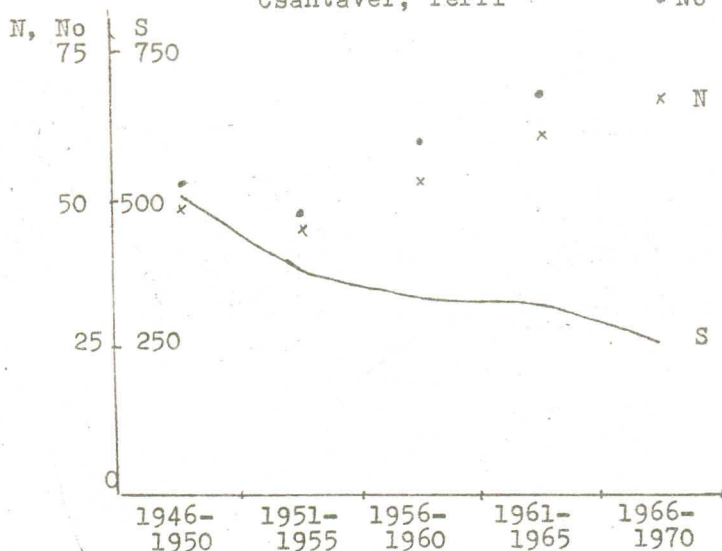
3. ábra
Cserépfalu, 1950--1974. férfiak

4. ábra
Cserépfalu, 1950--1974. nők

5. ábra
Csantavér, férfi

6. ábra
Csantavér, női

SCHUBERT ANDRÁS és TOMA OLGA